

УДК 316.74:316

ВОЛОДИМИР РЕЗНІК,

доктор соціологічних наук, завідувач відділу історії та теорії соціології Інституту соціології НАН України

ОЛЕКСАНДР РЕЗНІК,

доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник відділу соціальної психології Інституту соціології НАН України

**Соціологічна наукова спільнота
в Україні після 1990 року:
фахова структура, соціальна інфраструктура
та тенденції відтворення**

Анотація

У статті проаналізовані особливості фахового відтворення соціологічної наукової спільноти в Україні з 1990-го до 2013 року. Ґрунтуючись на емпіричних даних стосовно розподілу кандидатських і докторських дисертацій, автори виявили основні тенденції у зростанні наукової та професійної соціологічної спільноти. Виокремлюються два головні осередки відтворення — Київ і Харків. На кінець 2010-х років соціологічна наукова спільнота за загальною кількістю кандидатських дисертацій наблизилася до оптимальних граничних меж свого розвитку. Аналіз виявив диспропорції соціологічної спільноти України за фаховою структурою та статевим розподілом. Існує дефіцит відтворення фахівців із проблем методології та методів соціологічних досліджень. Гендерні особливості розвитку соціологічної спільноти України свідчать про її невпинну фемінізацію.

Ключові слова: *українська соціологія, соціологічна наукова спільнота, захист дисертацій, кандидат соціологічних наук, доктор соціологічних наук*

Вступ

Розвиток соціології в Україні суттєво прискорився з початку 1990-х років, коли внаслідок демократичних політичних перетворень вітчизняні суспільствознавці стали вільними від ідеологічних обмежень марксистського обскурантизму. У своїй попередній статті ми побіжно розглянули низку складових цього розвитку впродовж 1990-х — першої половини 2010-х років: генезу інституціональних підвалин, приріст науково-фахової спільноти, стан і перспективи наукових досліджень, проблеми взаємодії соціології і суспільства, що трансформується [Резнік В., Резнік О., 2004]. З того часу промайнуло майже десятиліття. Низку порушених у цій статті питань було більш поглиблено досліджено нашими колегами. Зокрема, за рік після її оприлюднення безпосереднім предметом колективного наукового обговорення чільними соціологами України і Росії стали суперечливі взаємовідносини соціологічних досліджень і політичної практики в українському суспільстві [Соціологічне знання та влада, 2005]. Поряд із тим О.Рибщун ґрунтовно і всебічно дослідив традиції, чинники та орієнтири розвитку пострадянської української соціології [Рыбщун, 2010]. У багатьох наукових публікаціях та дисертаціях українських соціологів здійснено аналіз і діагностику розвитку теоретичних та емпіричних соціологічних досліджень в Україні за окремими предметними і проблемними ділянками. Утім, аналіз фахової структури, соціальної інфраструктури та тенденцій відтворення соціологічної наукової спільноти в Україні після 1991 року не набув подальшого розвитку. Відтак через 10 років зазначена проблематика знову стала предметом нашої спроби більш поглибленого її аналізу.

Концептуальні передумови та методи дослідження

Під фаховою структурою наукової спільноти ми розуміємо її формальне розшарування за рівнем наукової кваліфікації та предметними галузями наукової спеціалізації. Йдеться про встановлені державою: а) статусну наукову ієрархію — ступені кандидата і доктора соціологічних наук; б) формальний розподіл науковців-соціологів за соціологічними спеціальностями. Відтворення наукової спільноти — це постійне відновлення і самовідновлення чисельності та якісних соціальних особливостей її особового складу із плином часу. Соціальну інфраструктуру відтворення наукової спільноти утворюють установи, офіційно уповноважені державою забезпечувати відновлення особового складу зазначеної спільноти шляхом фахової соціалізації осіб, що опановують соціальні ролі та домагаються посідання соціального статусу науковця-соціолога. Під тенденцією відтворення наукової спільноти варто розуміти доступну для спостереження порівняно сталу спрямованість його перебігу та розвитку.

Наукові ступені доктора та кандидата соціологічних наук присуджуються на підставі прилюдного захисту здобувачами дисертацій, у яких їхні наукові досягнення наведені для ознайомлення та оцінювання науковою громадськістю. Правом присудження зазначених наукових ступенів наділені спеціалізовані вчені ради наукових та навчальних установ. На засіданнях

цих рад здобувачі офіційно презентують основні положення своїх дисертацій та обґрунтовують їхню слушність у публічному науковому диспуті. Для широкого ознайомлення наукової громадськості зі своїми дисертаціями здобувачі розповсюджують відповідні автореферати. В останніх окрім загальної характеристики та основного змісту дисертаційної роботи наводиться також інформація про здобувача, тему дисертації, спеціальність та рік захисту, науковий ступінь, на який претендує здобувач, місце виконання та захисту дисертації, наукового керівника, офіційних опонентів та ін. Кількісне узагальнення та аналіз зазначеної інформації про захист дисертацій уможливорює розв'язання нашого завдання.

Опис даних

Емпіричну базу аналізу становить вибірка авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора соціологічних наук; автореферати були оприлюднені з 1990-го по липень 2013 року (до початку дії нової нормативної бази щодо захисту дисертацій в Україні). Вибірку утворюють передусім усі автореферати, наявні у бібліотеці ІС НАНУ, НБУ ім. В.Вернадського, Національній парламентській бібліотеці України та науковій бібліотеці ім. М.Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка. Також комплектування вибірки авторефератами здійснене згідно зі списками захищених кандидатських і докторських дисертацій із соціології, оприлюдненими у перших номерах журналу “Соціологія: теорія, методи, маркетинг”, починаючи з 1998 року¹ [ВАК України інформує, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013]. Автореферати, оприлюднені здобувачами наукових ступенів у 2013 році, включені до вибірки на підставі наявної на сайті Міністерства освіти і науки інформації про засідання та рішення Атестаційної колегії щодо присудження наукових ступенів у 2013 році. Збирання інформації про захищені дисертації та комплектування вибірки авторефератів здійснювалися упродовж листопада – грудня 2013 року. Станом на цей час ми одержали вибірку із 597 авторефератів.

Природно, не всі автореферати дисертацій на здобуття наукових ступенів із соціології потрапили до нашої вибірки. Не виключено, що певну кількість їх не було виявлено з різних причин. Зокрема, як свідчать документи ВАК України, в нашій країні були можливі захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора соціологічних наук та їх присудження й поза межами напряму “Соціологічні науки”. Так, дисертанти могли здобувати наукові ступені кандидата і доктора соціологічних наук та розраховувати на їх присудження у межах таких галузей наук: а) шифр 09 – “Філософські науки” за спеціальностями: 09.00.07 – етика; 09.00.08 – естетика; 09.00.11 – релігієзнавство; б) шифр 21 – “Національна безпека” за спеціальностями: 21.01.01 – основи національної безпеки дер-

---

¹ У першому випуску цього журналу за 1998 рік був оприлюднений список дисертацій, захищених упродовж 1990–1997 років, а в перших номерах за 1999–2013 роки – списки дисертацій, захищених попереднього року.

жави; 21.07.02 — розвідувальна діяльність органів державної безпеки; в) шифр 23 — “Політичні науки” за спеціальністю 23.00.02 — політичні інститути та процеси [Перелік, 2005: с. 13, 17–18]. Утім, ми зуміли виявити у відкритому доступі та віднесли до вибірки лише один автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата із соціологічних наук за спеціальністю “релігієзнавство”.

На основі авторефератів фіксувалася інформація про статтю здобувача, науковий ступінь, що його здобував дисертант, спеціальність дисертації, місце її виконання, наукового керівника (консультанта) здобувача, науковий ступінь наукового керівника (консультанта), провідну установу (до 2007 року), рік та місце запланованого захисту дисертації. Певні складнощі постали при ідентифікації спеціальності дисертацій. Номенклатура спеціальностей, за якими проводилися захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата чи доктора соціологічних наук за напрямом “Соціологічні науки” в Україні у 1990–2013 роках, еволюціонувала внаслідок зміни порядку позицій, уточнення їхнього змісту, злиття та скорочення (див. *табл. 1*).

Таблиця 1

Шифри та назви спеціальностей, за якими проводилися захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата/доктора соціологічних наук за напрямом “Соціологічні науки” в Україні

Шифр спеціальності	Назва спеціальності		
	1990	1995	2002
22.00.01	Теорія, методологія та історія соціології	Теорія та історія соціології	Теорія та історія соціології
22.00.02	Методи соціологічних досліджень	Методологія та методи соціологічних досліджень	Методологія та методи соціологічних досліджень
22.00.03	Соціологія праці та економічна соціологія	Соціальна структура, соціальні інститути та соціальні відносини	Соціальні структури та соціальні відносини
22.00.04	Соціальна структура, соціальні інститути та спосіб життя	Економічна соціологія	Спеціальні та галузеві соціології
22.00.05	Соціальні процеси, організація та управління	Соціологія політики	–
22.00.06	Соціологія культури, науки та освіти	Соціологія культури, науки та освіти	–
22.00.07	Громадська думка	Соціологія управління	–
22.00.08	Соціологія управління	–	–

Ми обрали загальною підставою ідентифікації та фіксації спеціальностей дисертацій новітню версію їх номенклатури, що почала діяти в Україні з 2002 року. Відтак у межах нашої вибірки автореферати дисертацій на здо-

буття наукових ступенів кандидата і доктора соціологічних наук за нетотожними спеціальностями більш ранніх версій номенклатури останніх ідентифіковані та перекодовані згідно з шифрами спеціальностей 2002 року. Зокрема: а) автореферати за спеціальностями 22.00.03, 22.00.06 та 22.00.08 зразка 1990 року віднесені до спеціальності 22.00.04 зразка 2002 року; б) автореферати за спеціальностями 22.00.04, 22.00.05 та 22.00.07 зразка 1990 року віднесені до спеціальності 22.00.03 зразка 2002 року. Натомість автореферати дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата/доктора соціологічних наук за спеціальностями 22.00.04, 22.00.05, 22.00.06 та 22.00.07 зразка 1995 року ми віднесли до спеціальності 22.00.04 зразка 2002 року.

Отримані результати та спроба їх інтерпретації

Упродовж 1990–2013 років в Україні 502 дисертанти (84,1%) домоглися присудження вченого ступеня кандидата соціологічних наук, а 95 (15,9%) — здобули вчений ступінь доктора соціологічних наук. Перші 20 років цього відтинку часу загальна динаміка оприлюднення авторефератів загалом була висхідною із мінливістю, що виявляла себе спадами в окремі роки (див. рис. 1).

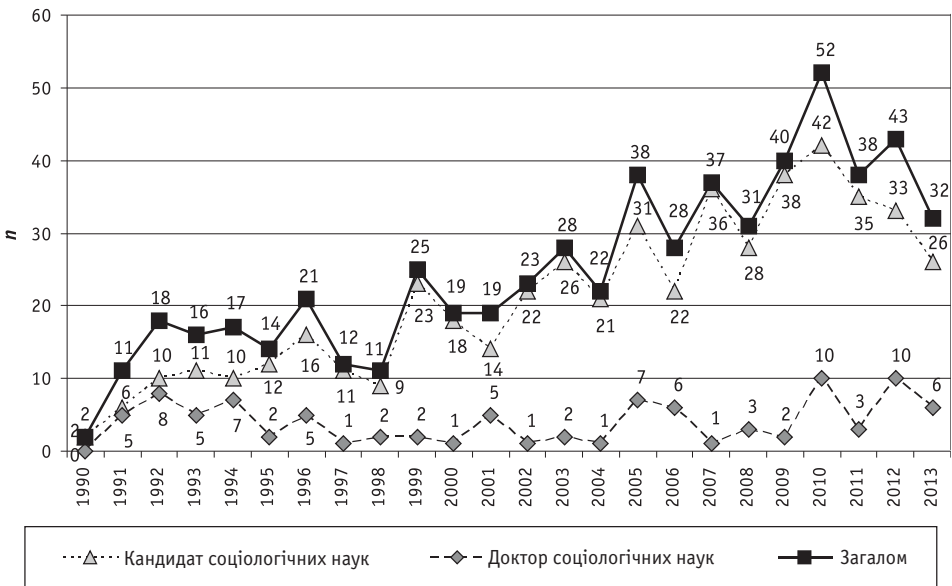

Рис. 1. Динаміка оприлюднення в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора соціологічних наук, n

Тобто в ці 20 років відтворення соціологічної наукової спільноти мало розширений характер. У 2010 році кількість оприлюднених авторефератів загалом та окремо на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора соціологічних наук сягнула верхніх меж за весь період спостереження. Кількість випадків оприлюднення авторефератів докторських дисертацій ніколи не перевищувала кількості випадків оприлюднення авторефератів кандидатських дисертацій, але у першій половині 1990-х років була близькою

до неї. З часом різниця між значеннями цих двох показників загалом зростає, але за останні два роки вона дещо скоротилася. В 2011 році зафіксовано початок сталого скорочення оприлюднень авторефератів кандидатських дисертацій, тоді як у випадку авторефератів докторських дисертацій таке одночасне скорочення мало радше тимчасовий і мінливий характер. Зауважене скорочення публічних презентацій кандидатських дисертацій через публікації авторефератів імовірно є ознакою того, що українська соціологічна наукова спільнота за загальною кількістю свого особового складу наблизилася до оптимальних граничних меж свого розвитку. Але водночас переважна більшість представників зазначеної спільноти наразі ще не досягла граничних статусних меж росту кваліфікації, що їх формально позначає науковий ступінь доктора соціологічних наук. Останнім часом досягнення цих меж доволі відчутно ускладнилося внаслідок посилення з липня 2013 року вимог стосовно виходу на захист докторських дисертацій.

Фахова структура

Оприлюднені впродовж 1990–2013 років автореферати дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора соціологічних наук доволі нерівномірно розподілені за соціологічними спеціальностями (див. рис. 2).

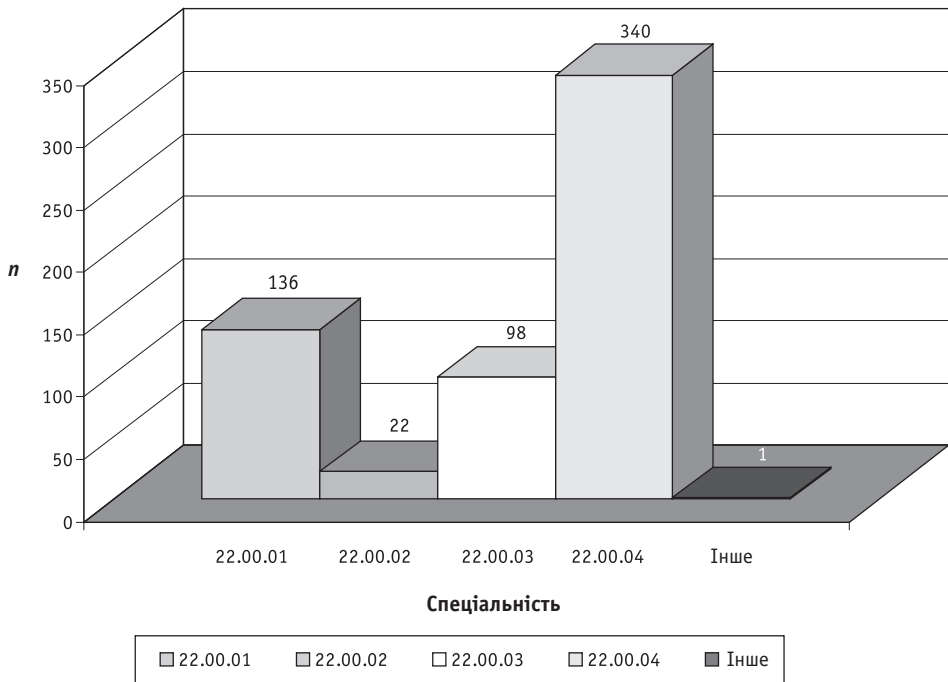

Рис. 2. Розподіл оприлюднених в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів за соціологічними спеціальностями, 1990–2013, n

Абсолютна більшість здобувачів наукових ступенів домагалася публічного та офіційного визнання своїх фахових спроможностей за спеціаль-

ністю 22.00.04 — спеціальні та галузеві соціології. Така популярність цієї спеціальності може бути пояснена тим, що у її межах вивчаються: а) різноманітні спеціальні соціальні об'єкти (особистість, групи і спільноти, організації та інституції, типи поселень та ін.); б) різні царини суспільного життя (економіка, політика, культура, мистецтво, масова комунікація та ін.); в) різного роду вияви соціальної психології (моральність, ментальність, громадська думка, масові настрої, почуття, сприйняття, вподобання та ін.). При цьому можливий розгляд одного і того ж соціального об'єкта під різними кутами зору соціологічної уяви та виокремлення в ньому різних аспектів і рівнів, що також суттєво примножує чисельність здобувачів наукових ступенів за вказаною мультипредметною спеціальністю.

Другою за популярністю у здобувачів наукових ступенів є спеціальність 22.00.01 — теорія та історія соціології. Доволі велику чисельність домагань наукових ступенів за цією спеціальністю можна пояснити тим, що її утворюють два повноцінні дослідницькі напрями: а) соціологічне теоретизування, що на високому рівні абстрагування у загальному вигляді описує, намагається пояснити і передбачити функціонування та мінливість соціальних об'єктів, причинні та інші зв'язки між ними; б) історія соціології, що спрямована на з'ясування обставин виникнення, змін концептуалізацій різноманітних способів розв'язання соціальної проблематики, нагальної та слушної на певному відтинку розвитку суспільства і притаманної тим чи тим течіям, школам і напрямам соціологічної думки.

Дещо менше виявлено авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів за спеціальністю 22.00.03 — соціальні структури та соціальні відносини. Цій галузі соціологічної науки властиве використання структурного підходу при дослідженні соціального простору, що передбачає виявлення та пояснення певних усталених, інваріантних, відтворюваних, інертних та стійких впорядкованостей взаємозв'язків між соціальними суб'єктами, об'єктами, явищами і процесами.

Якщо не брати до уваги єдиний виявлений нами у відкритому доступі автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата із соціологічних наук за спеціальністю “релігієзнавство”, то найменше зафіксовано авторефератів, що засвідчують спроби здобувачів опанувати спеціальність 22.00.02 — методологія та методи соціологічних досліджень. Ця спеціальність охоплює вивчення способів методологічного обґрунтування та принципів програмування соціологічного дослідження, змісту та характеристик методів отримання первинної соціологічної інформації, специфіки застосування методів та комп'ютерних технологій для збирання й аналізу соціологічних даних. Важливість зазначеного фаху важко переоцінити за сучасних умов, коли українське суспільство зазнає докорінних перетворень, а вітчизняні соціологи здійснюють самотужки та у кооперації із зарубіжними колегами соціологічні моніторинги соціальних змін в Україні та інших країнах і накопичують при цьому безцінні масиви інформації. Зокрема, варто згадати загальнонаціональні моніторингові дослідження, що проводяться понад 20 років у перебігу здійснення багаторічного проекту Інституту соціології НАН України “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін” (керівник проекту — В.Ворона, автори програми проекту — Є.Голова-

ха і Н.Паніна). Також виняткові можливості для дослідників відкриває участь Інституту соціології НАН України у 5 хвилях (2005, 2007, 2009, 2011 та 2013 роки) міжнародного порівняльного соціологічного дослідження в межах загальноєвропейського моніторингового проекту “Європейське соціальне дослідження” (ESS) під керівництвом Є.Головаха та А.Горбачика¹. Поряд з Україною ці дослідження за єдиною методикою проводяться одночасно більш як у 20 країнах Європи, що вможливає поєднання порівняльного аналізу у соціокультурній та часовій перспективах. Масиви соціологічних даних цього міжнародного соціологічного моніторингу відкриті для загального безкоштовного використання на сайті проекту. Однак зазначені дослідницькі можливості і ресурси, недоступні для українських соціологів за радянських часів, навряд чи можуть бути наразі використані повною мірою з огляду на очевидний дефіцит фахівців у галузі методології та методів соціологічних досліджень.

Зауважений кадровий дефіцит доволі дивно виглядає на тлі фахової спеціалізації українських соціологів за радянських часів, коли соціологія власне легально існувала у вигляді суто емпіричних прикладних соціологічних досліджень. Тоді науковці-соціологи офіційно захищали дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.09 — прикладна соціологія. З часу легалізації теоретичної складової соціології у 1990 році в Україні започаткувалася протилежна диспропорція у фаховій структурі соціологічної наукової спільноти України (див. рис. 3).

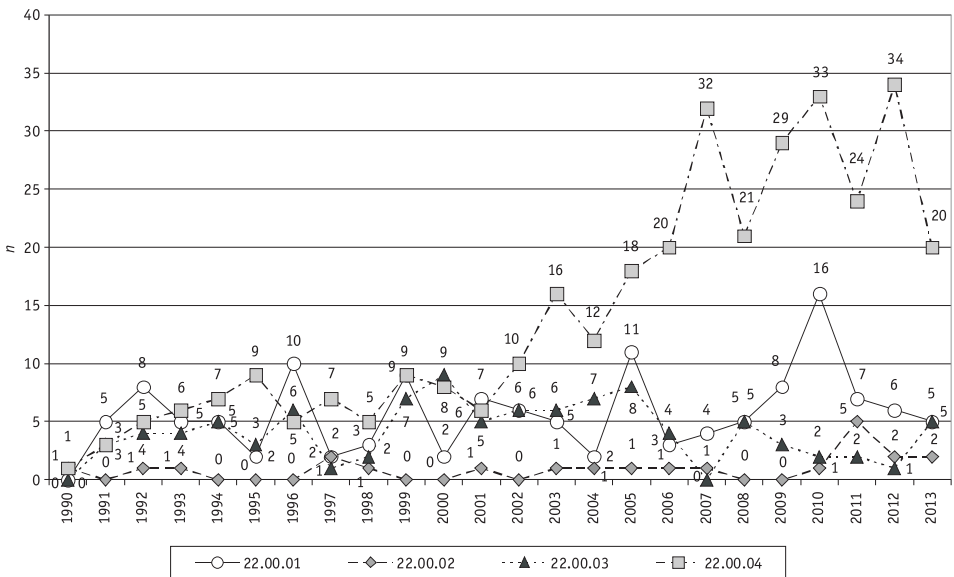

Рис. 3. Динаміка оприлюднення в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів, розподіл за соціологічними спеціальностями, n

¹ Національний представник у Науковій раді ESS — Є.Головаха, національний координатор проекту в Україні — А.Горбачик.

Зазначена диспропорція усталилася у 1990-х роках, а з початком 2010-х — навіть суттєво поглибилася у контексті співвідношення числа оприлюднених авторефератів за спеціальностями “Методологія та методи соціологічних досліджень” і “Спеціальні та галузеві соціології”. Чисельність оприлюднених рефератів за спеціальністю “Методологія та методи соціологічних досліджень” стабільно була вкрай низькою впродовж усього часу спостережень, за винятком неординарного зростання їх числа більш ніж удвічі 2011 року. Динаміка чисельності оприлюднених авторефератів за спеціальностями “Теорія та історія соціології”, “Соціальні структури та соціальні відносини” і “Спеціальні та галузеві соціології” упродовж 1990-х років характерна мінливістю у межах від 1 до 10 оприлюднених авторефератів на рік в усіх трьох випадках. Тобто можна говорити про стрибкоподібний і нерівномірний їх приріст із часом, який, утім, відбувався в межах одного кількісного порядку. Натомість із початком 2010-х років спостережено лавиноподібне збільшення числа оприлюднених авторефератів за спеціальністю “Спеціальні та галузеві соціології”. Верхня межа зауваженого росту в другій половині цього десятиліття неодноразово сягала вище за три десятки зафіксованих авторефератів. Останніми роками кількість авторефератів за цією спеціальністю перевищує сукупну кількість їх за іншими трьома спеціальностями соціологічних наук у 2–6 разів. Зазначені тенденції виглядають як зовнішні симптоми нечуваного піднесення “Спеціальних та галузевих соціологій” в Україні. Але тут радше дається взнаки зазначена вище мультипредметність цієї спеціальності: її за визначенням утворює низка окремих спеціальностей, які наразі екстенсивно розвиваються внаслідок опанування їх дисертантами-здобувачами.

Сукупності оприлюднених авторефератів із кожної спеціальності мають кількісні відмінності за статусно-ієрархічною ознакою — співвідношенням авторефератів на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук (див. рис. 4).

Утім, частки авторефератів на здобуття наукових ступенів доктора наук за спеціальностями “Теорія та історія соціології” та “Соціальні структури та соціальні відносини” є майже однаковими і становлять приблизно по 1/4 від загальної сукупності оприлюднених авторефератів за вказаними спеціальностями. Натомість частки докторських авторефератів у межах сукупностей оприлюднених авторефератів із решти спеціальностей менші: здобувачі наукового ступеня доктора наук за спеціальністю “Методологія та методи соціологічних досліджень” становлять 1/7, а здобувачі наукового ступеня доктора наук за спеціальністю “Спеціальні та галузеві соціології” — 1/9 від загального числа здобувачів наукових ступенів за вказаними спеціальностями. Отриманий науковий ступінь доктора наук зазвичай прийнято вважати виявом соціальної легітимності (публічного визнання фаховою спільнотою) та легальності (офіційного засвідчення державою) високого рівня знань, вмінь, навичок, досвіду, вправності, заповзятливості та інших ділових якостей науковця. Відтак за цією логікою частка докторів наук певного фаху може бути трактована як формальна ознака міри розвитку відповідної наукової галузі. З такого погляду видається, що в Україні спільноти фахівців із “Теорії та історії соціології” і “Соціальних структур та соціаль-

них відносини” упродовж часу спостережень приросли відносно більш потужними висококваліфікованими верствами, ніж спільноти фахівців зі “Спеціальних та галузевих соціологій” і (особливо) “Методології та методів соціологічних досліджень”. Адже попри позірно найбільшу кількість докторських авторефератів за спеціальністю “Спеціальні та галузеві соціології” на тлі решти спеціальностей, ці автореферати певною мірою “розпорошені” по предметних лакунах зазначених “соціологій”.

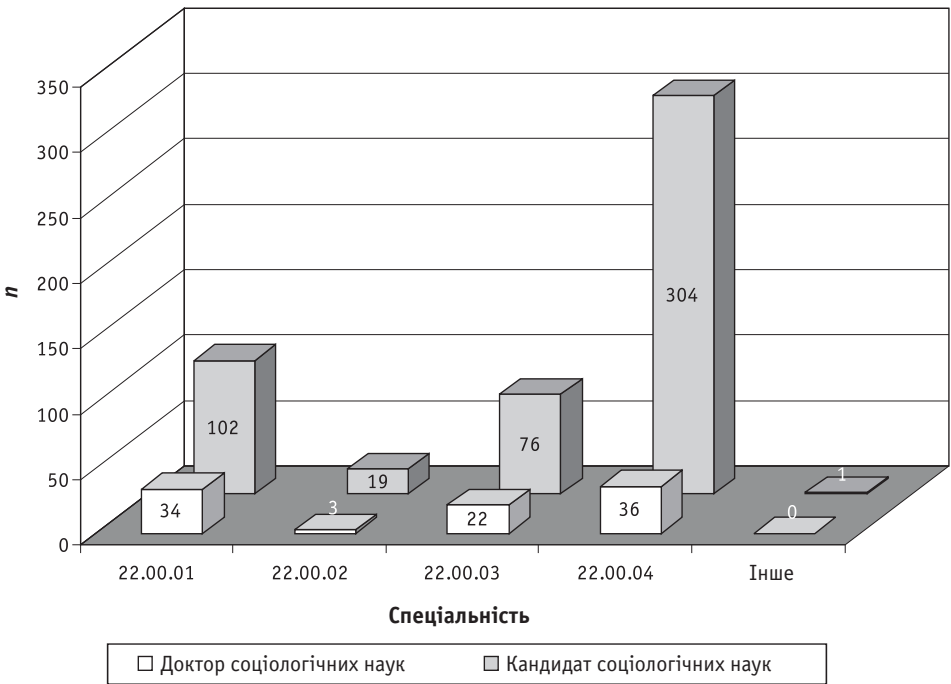

Рис. 4. Розподіл оприлюднених в Україні авторефератів дисертацій за соціологічними спеціальностями та науковими ступенями кандидата і доктора соціологічних наук, 1990–2013, *n*

Місце захисту

Згідно з інформацією в оприлюднених впродовж 1990–2013 років авторефератах дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора соціологічних наук, ці дисертації захищали на засіданнях спеціалізованих вчених рад семи установ (див. рис. 5).

Чільними за кількістю запланованих та здійснених публічних захистів дисертацій є спеціалізовані вчені ради в Інституті соціології НАН України (м. Київ) та Харківському національному університеті ім. В.Каразіна. В 1,8 раза менша кількість захистів на спеціалізованій вченій раді Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Ще менш численними є захисти на спеціалізованих учених радах Запорізького класичного приватного університету та Харківського національного університету внутрішніх справ. Найменша кількість захистів зафіксована за спеціалізованими вче-

ними радами Донецького державного університету управління та Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова (м. Київ). Є підстави вирізнити два соціологічні осередки, де готується найбільше наукових соціологічних кадрів, — у містах Києві та Харкові. За обсягами відповідної підготовки спеціалізовані вчені ради трьох київських установ у сукупності переважають спеціалізовані вчені ради двох харківських установ. Але водночас сукупно спеціалізовані вчені ради установ Сходу та Півдня України (Харкова, Запоріжжя та Донецька) за цим показником переважають зазначені спеціалізовані вчені ради київських установ. Імовірно, тут дається взнаки більший рівень урбанізації південно-східних регіонів порівняно із західно-центральними регіонами, прилеглими до Києва. Вищий рівень урбанізації зумовлює більш потужну і щільну мережу вищих навчальних закладів, соціологічних та маркетингових служб, а останні, своєю чергою, створюють більш місткий ринок праці із попитом на науковців-соціологів та розвиток соціальної інфраструктури їх підготовки.

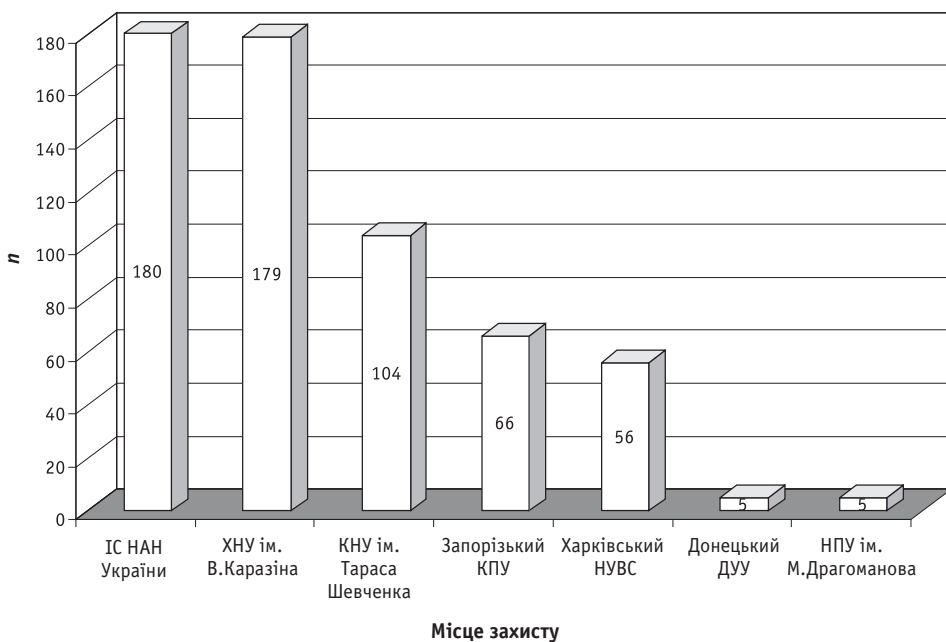

Рис. 5. Розподіл оприлюднених в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів із соціології за місцем захисту, 1990–2013, n

Вкрай нерівномірною і стрибкоподібною є динаміка оприлюднення в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів із соціології за запланованим місцем захисту здобувачів (див. рис. 6).

Є підстави стверджувати, що зазначена нерівномірність інтенсивності роботи притаманна спеціалізованим вченим радам із захисту дисертацій із соціології усіх згаданих вище установ. В окремі роки деякі спеціалізовані вчені ради виявляли виняткову інтенсивність роботи, коли приймали до захисту по 15 дисертацій на рік. Зокрема, феноменально успішною варто вва-

жати діяльність спеціалізованої вченої ради Запорізького КПУ. Ця рада порівняно недавно розпочала атестаційну роботу і за вкрай короткий час за її інтенсивністю зрівнялася із найпродуктивнішими спеціалізованими вченими радами КНУ ім. Тараса Шевченка, ХНУ ім. В.Каразіна та ІС НАН України, які функціонують вже понад 20 років. Якість атестаційної діяльності спеціалізованої вченої ради Запорізького КПУ — поза сумнівами, адже до її складу окрім запорізьких науковців входять переважно провідні, відомі та авторитетні фахівці з установ усяї України.

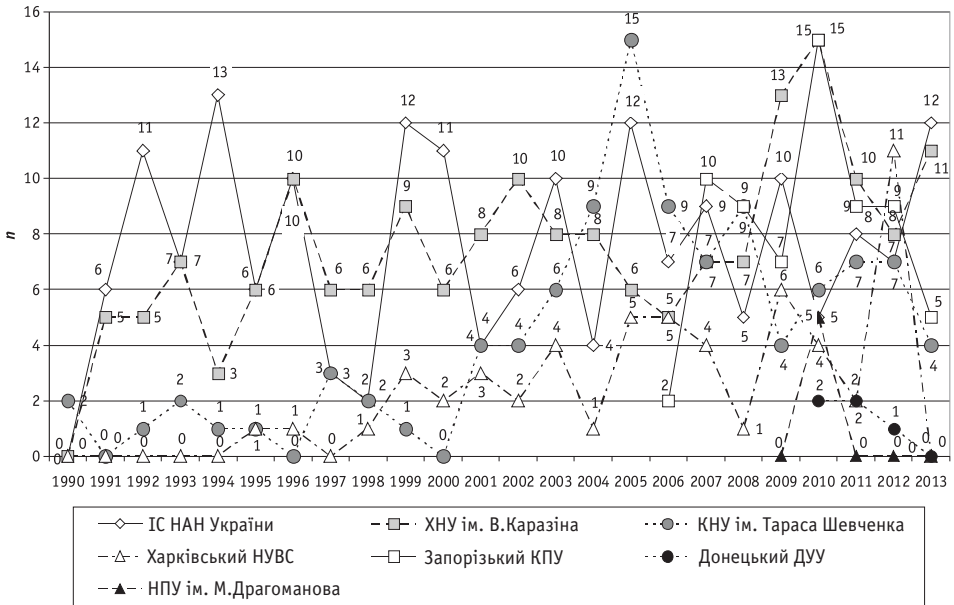

Рис. 6. Динаміка оприлюднення в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів із соціології, розподіл за місцем захисту, n

Початок діяльності трьох новостворених спеціалізованих рад в останнє десятиліття свідчить про екстенсивний розвиток соціологічної спільноти, про наявність потреби українського суспільства в наукових соціологічних кадрах. Одна із цих новостворених рад виникла у столичному ВНЗ, а дві — у ВНЗ Півдня та Сходу України. У новостворених спеціалізованих вчених радах Півдня та Сходу України захистів дисертацій на здобуття наукових ступенів із соціології відбулося в 14 разів більше, ніж у новоствореній столичній спеціалізованій вченій раді. Така диспропорція теж справляє враження щодо вже зауваженого вище більш динамічного зростання ринку соціологічного сервісу, відповідного сегмента ринку праці й попиту на соціологічні кадри. Ідеться про більшу кількість захистів дисертацій, про більшу за кількісним виміром соціальну інфраструктуру продукування соціологічних кадрів у вигляді спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій із соціології, велелюдні і представницькі наукові форуми. Але із часом кількість може перейти у якість: наприклад, з'являться численні наукові проекти на кшталт соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН

України, участі в міжнародному моніторинговому проекті “Європейське соціальне дослідження” (ESS) та ін. Утім, для втілення зауважених можливих перспектив необхідні й інші передумови. Далеко не останньою серед них є збалансованість фахової структури соціологічної спільноти. Ця структура, як помітно із розподілу оприлюднених в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів із соціологічних спеціальностей за місцем захисту, із захистом їх навряд чи достатньо збалансовується (див. табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл оприлюднених в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів із соціологічних спеціальностей за місцем захисту, *n*

Спеціальність	Місце захисту						
	ІС НАН України	ХНУ ім. В. Каразіна	КНУ ім. Тараса Шевченка	Харківський НУВС	Запорізький КПУ	Донецький ДУУ	НПУ ім. М. Драгоманова
22.00.01	46	54	25	0	9	2	0
22.00.02	5	0	17	0	0	0	0
22.00.03	57	5	18	18	0	0	0
22.00.04	72	120	44	38	57	3	5
Загалом	180	179	104	56	66	5	5

Усі без винятку захисти за спеціальністю “Методологія та методи соціологічних досліджень” здійснені на засіданнях спеціалізованих вчених рад столичних установ. Приблизно 3/4 їхньої кількості відбулися у КНУ ім. Тараса Шевченка, де наявний найпотужніший в Україні осередок фахівців у галузі методології та методів соціологічних досліджень. Цей осередок згуртувався і приріс чисельно довкола очільників соціологічного факультету цього університету — колишнього декана В.Воловича та чинного нині декана А.Горбачика, які є провідними експертами у галузі методології та методів соціологічних досліджень і відзначені визнанням та авторитетом на міжнародному рівні¹. Загалом розподілу оприлюднених авторефератів дисертацій за соціологічними спеціальностями, захищених на спеціалізованій вченій раді КНУ ім. Тараса Шевченка, притаманна найбільша міра кількісної збалансованості. Згадана рада забезпечила можливість захисту за усіма вказаними спеціальностями, і ці можливості належно використовувалися здобувачами наукових ступенів. Водночас фахова структура захистів

¹ Про безперечність лідерства згаданого осередку фахівців у галузі методології та методів соціологічних досліджень в Україні свідчить розроблення А.Горбачиком у 1989 році і подальше постійне вдосконалення під його керівництвом вітчизняної комп’ютерної технології статистичного аналізу соціологічних даних ОСА (“обробка соціологічних анкет”).

дисертацій на спеціалізованій вченій раді ІС НАНУ кількісно збалансована меншою мірою через непропорційно малу частку захищених дисертацій за спеціальністю “Методологія та методи соціологічних досліджень”. Поряд із тим 3/4 захистів за спеціальністю “Соціальні структури та соціальні відносини” відбувалися на засіданнях спеціалізованих вчених рад установ Києва. А з-поміж решти захистів за цією спеціальністю, що здійснювалися на засіданнях спеціалізованих вчених рад установ на Сході та Півдні України, приблизно 3/4 відбулися у Харківському НУВС. Зауважені вище особливості фахової структури захистів у різних установах певною мірою відбивають переважну спеціалізацію осередків науковців в останніх, наявність або відсутність у них відповідних наукових шкіл і напрямів. Відтак, з огляду на виявлені пропорції захистів за соціологічними спеціальностями, можна припустити, що в межах України столична соціологічна спільнота наразі має безперечну перевагу за мірою повноти охоплення предметного поля соціологічної науки та розроблення нагальної соціальної проблематики.

Місце виконання

За період 1990–2013 років, розглядуваний у цій статті, значний внесок у відтворення наукового співтовариства зробили освітні й наукові заклади Києва, Харкова, Запоріжжя, Дніпропетровська, Одеси і Львова (див. табл. 3). Те, що в цих містах виконано найбільше дисертацій і проведено їх попередню експертизу, сталося не випадково: тут сконцентровано найбільше вищих навчальних закладів і наукових установ. Безумовне лідерство тут належить ІС НАН України — 142 виконані роботи, ХНУ ім. В.Каразіна — 101, КНУ ім. Тараса Шевченка — 83. Однак якщо на початку 2003 року частка ІС НАН України серед усіх виконаних робіт в Україні становила 32,2%, то на середину 2013-го ця частка скоротилася до 23,8%. Скоротилася частка виконаних робіт у ХНУ ім. В.Каразіна: 2003 — 19,1%, 2013 — 16,9%. Ці зміни передусім пов’язані зі стрімким входженням у перелік установ-лідерів щодо виконання дисертаційних робіт запорізького Класичного приватного університету: починаючи з 2005 року на кафедрі цього ВНЗ виконано 51 роботу, що на 2013 рік становить 8,5% від загальноукраїнських показників.

Цілком зрозуміло, що більшість робіт, виконаних в установах, де існують спеціалізовані ради із захисту, там і були захищені. На додаток до цього можна лише зазначити, що серед робіт, виконаних в ІС НАН України, 4 дисертації були захищені на спецраді ХНУ ім. В.Каразіна, 3 дисертації — на спецраді КНУ ім. Тараса Шевченка. Серед робіт, виконаних в ХНУ ім. В.Каразіна, 2 дисертації були захищені на спецраді КНУ ім. Тараса Шевченка, 2 — на спецраді Харківського НУВС. Серед робіт, виконаних в КНУ ім. Тараса Шевченка, 7 дисертацій були захищені на спецраді ІС НАН України, 1 — на спецраді ХНУВС, 1 — на спецраді КПУ (м. Запоріжжя). Натомість серед робіт, виконаних в Запорізькому КПУ, 6 дисертацій були захищені на спецраді КНУ ім. Тараса Шевченка, 1 — на спецраді Харківського НУВС. Серед робіт, виконаних в Харківському НУВС, лише 1 дисертація була захищена за межами установи — на спецраді ХНУ ім. В.Каразіна. Серед робіт, виконаних в ДДУУ, 3 дисертації було захищено за межами установи: 1 — на

спецраді ІС НАН України, 1 — на спецраді ХНУ ім. В.Каразіна, 1 — на спецраді Запорізького КПУ.

Таблиця 3

Розподіл захищених дисертацій за місцем виконання

<i>Місце виконання</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Інститут соціології НАН України	142	23,8
Харківський національний університет ім. В.Каразіна	101	16,9
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	83	13,9
Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)	51	8,5
Одеський національний університет ім. І.Мечникова	28	4,7
Львівський національний університет ім. І.Франка	27	4,5
Харківський національний університет внутрішніх справ України	23	3,9
Дніпропетровський національний університет ім. О.Гончара	21	3,5
Харківський гуманітарний інститут “Народна українська академія”	19	3,2
Криворізький державний педагогічний університет	7	1,2
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого	7	1,2
Національний університет “Києво-Могилянська академія”	6	1,0
Донецький державний університет управління	6	1,0
Національний педагогічний університет ім. М.Драгоманова	5	0,8
Східноукраїнський національний університет ім. В.Даля (м. Луганськ)	5	0,8
Чернівецький державний університет ім. Ю.Федьковича	5	0,8
Луганський національний університет ім. Т.Шевченка	4	0,7
Ужгородський національний університет	4	0,7
Інститут філософії НАН України ім. Г.Сковороди	4	0,7
НТУУ “Київський політехнічний інститут”	3	0,5
Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана	3	0,5
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.Сковороди	3	0,5
НТУ “Харківський політехнічний інститут”	3	0,5
Інші	37	6,2

Водночас помічено цікаве явище, відтворюване із часу попереднього спостереження: захист більшості робіт, виконаних в установах, які не мають своїх спецрад із захисту дисертацій, відбувається за межами Києва. Зокрема, серед робіт, виконаних в ОНУ ім. І.Мечникова, 17 дисертацій було захищено на спецраді ХНУ ім. В.Каразіна, 4 — на спецраді КНУ ім. Тараса Шевченка, 3 — на спецраді ІС НАН України, 3 — на спецраді Запорізького КПУ, 1 — на спецраді Харківського НУВС. Найбільш диференційована “географія захистів” простежується в роботах, виконаних в ЛНУ ім. І.Франка. Так, серед робіт, виконаних у Львові, 10 дисертацій було захищено на спецраді ХНУ ім. В.Каразіна, 5 — на спецраді Харківського НУВС, 4 — на спец-

раді ІС НАН України, 3 — на спецраді КНУ ім. Тараса Шевченка, 3 — на спецраді КПУ (м. Запоріжжя), 1 — на спецраді Донецького ДУУ, 1 — на спецраді НПУ ім. М. Драгоманова. Серед робіт, виконаних в ДНУ ім. О. Гончара, 16 дисертацій було захищено на спецраді ХНУ ім. В. Каразіна, 3 — на спецраді Запорізького КПУ, 2 — на спецраді ІС НАН України. Серед робіт, виконаних в ХП “Народна українська академія”, 12 дисертацій було захищено на спецраді Харківського НУВС, 6 — на спецраді ХНУ ім. В. Каразіна, 1 — на спецраді Запорізького КПУ.

Науковий керівник (консультант)

Конфігурація “місце виконання — місце захисту” не останньою чергою визначається тим, хто є науковим керівником (консультантом). Адже наукові зв’язки та авторитет наукового керівника (консультанта) багато в чому визначають успішність захисту дисертаційного дослідження. У *таблиці 4* наведено своєрідний рейтинг українських соціологів, під керівництвом яких були захищені кандидатські та докторські дисертації із соціології. Ми обмежили список особами, які були причетними до не менш як п’яти дисертаційних робіт, оскільки саме така кількість, на нашу думку, свідчить про те, що вчений був вмотивований не лише отриманням вченого звання професора (потрібно бути керівником трьох дисертантів), але й продовжує допомагати відтворювати соціологічну спільноту України.

Таблиця 4

Рейтинг наукових керівників (консультантів) за кількістю захищених дисертацій (від 5 і більше)*

Місце за рейтингом	Науковий керівник (консультант)	Науковий ступінь	Кількість захищених дисертацій
1	Юрій Яковенко	д-р соц. наук	18
2	Віль Бакіров	д-р соц. наук	16
3	Ольга Куценко	д-р соц. наук	15
4–5	Віктор Городяненко	д-р істор. наук	14
4–5	Василь Соболев	д-р соц. наук	14
6–9	Людмила Сокурянська	д-р соц. наук	12
6–9	Віктор Танчер	д-р філос. наук	12
6–9	Валентин Тарасенко	д-р соц. наук	12
6–9	Олена Якуба	д-р філос. наук	12
10–13	Станіслав Катаєв	д-р соц. наук	11
10–13	Єлизавета Подольська	д-р соц. наук	11
10–13	Юрій Саєнко	д-р екон. наук	11
10–13	Наталія Черниш	д-р соц. наук	11
14–17	Валентина Астахова	д-р істор. наук	10
14–17	Володимир Волович	д-р філос. наук	10
14–17	Валерій Ворона	д-р екон. наук	10

Закінчення табл. 4

14–17	Микола Шульга	д-р соц. наук	10
18	Алла Лобанова	д-р соц. наук	9
19–22	Ірина Попова	д-р філос. наук	7
19–22	Юрій Романенко	д-р соц. наук	7
19–22	Анатолій Ручка	д-р філос. наук	7
19–22	Олег Скідін	д-р соц. наук	7
23–25	Володимир Євтух	д-р істор. наук	8
23–25	Неллі Победа	д-р філос. наук	8
23–25	Євген Суїменко	д-р філос. наук	8
26–33	Євген Головаха	д-р філос. наук	6
26–33	Наталія Костенко	д-р соц. наук	6
26–33	Сергій Макеєв	д-р соц. наук	6
26–33	Валерій Ніколаєвський	канд. філос. наук	6
26–33	Валентина Подшивалкіна	д-р соц. наук	6
26–33	Ігор Рущенко	д-р соц. наук	6
26–33	Лариса Хижняк	д-р соц. наук	6
26–33	Лідія Швидка	канд. соц. наук	6
34–42	Аліса Андрющенко	канд. філос. наук	5
34–42	Борис Головка	д-р філос. наук	5
34–42	Андрій Горбачик	канд. фіз.-мат. наук	5
34–42	Марко Захарченко	канд. філос. наук	5
34–42	Борис Нагорний	д-р соц. наук	5
34–42	Валерій Пилипенко	д-р соц. наук	5
34–42	Лідія Сохань	д-р філос. наук	5
34–42	Володимир Судаков	д-р соц. наук	5
34–42	Юрій Тарабукін	канд. соц. наук	5

* У випадку однакової кількості захищених дисертацій прізвища наукових керівників (консультантів) розміщені за абеткою.

Помітною тенденцією є те, що у наведеному рейтингу переважають науковці навчальних закладів Києва і Харкова. Також бачимо, що переважна більшість керівників дисертацій мають докторський ступінь. Половина осіб (21) з наведеного рейтингу є докторами соціологічних наук. Поряд із цим 9 осіб є науковцями зі ступенем доктора філософських наук, 3 особи — зі ступенем доктора історичних наук, 2 особи — зі ступенем доктора економічних наук. Це пов'язане з тим, що до 1990 року ступеня із соціологічних наук не існувало. У певні роки зростає частка захищених дисертацій, науковими керівниками яких є кандидати наук. Зокрема, у 2007-му їхня частка становила 37% (14 робіт) від усіх захищених. Помітною є велика частка керівників-кандидатів наук щодо дисертацій, захищених по спеціальності

22.00.02 — методологія та методи соціологічних досліджень (див. *табл. 5*). Виявилось, що майже третина робіт, захищених по цій спеціальності, була підготовлена під керівництвом кандидатів наук. Можливо саме в цьому криється причина малої кількості захищених дисертацій по цій спеціальності. Відсутність достатньої кількості спеціалістів із питань методології та методів соціологічних досліджень не сприяє збільшенню фахівців у даній галузі соціології.

Таблиця 5

**Розподіл наукових керівників (консультантів)
за спеціальністю захищених дисертацій**

<i>Науковий ступінь наукового керівника</i>	<i>Спеціальність</i>				
	22.00.01	22.00.02	22.00.03	22.00.04	Інша
Доктор наук	106	15	77	250	1
Кандидат наук	19	7	11	85	0

Провідна установа

До 2007 року існувала така форма рецензування поданих дисертаційних робіт, як відгук провідної установи. Після того, як спеціалізована вчена рада приймала до захисту дисертацію, визначалася провідна установа, відома своїми досягненнями із відповідної спеціальності. Провідна установа надавала відгук про дисертацію на підставі колективного розгляду і обговорення її. Найбільше рецензій надавали установи Києва, Харкова, Львова, Одеси та Дніпропетровська (див. *табл. 6*). При цьому лідерами такого типу наукового контролю були КНУ ім. Тараса Шевченка та ІС НАН України. Очевидно, що принциповість та професіоналізм науковців цих установ були запитуваними у науковому співтоваристві, тому більшість дисертантів прагнули отримати їхній позитивний відгук. Цікавим є розподіл провідних установ за спеціальностями робіт, які надійшли до них на рецензування. Так, на соціологічні кафедри КНУ ім. Тараса Шевченка на рецензування надійшло 27 дисертацій за спеціальністю 22.00.01 — теорія та історія соціології та 24 дисертації за спеціальністю 22.00.03 — соціальні структури та соціальні відносини. Водночас до відділів ІС НАН України надійшло 35 дисертацій за спеціальністю 22.00.04 — спеціальні та галузеві соціології, 27 — за спеціальністю 22.00.01 — теорія та історія соціології і лише 8 — за спеціальністю 22.00.03 — соціальні структури та соціальні відносини. Більшість робіт (22), які надійшли на рецензування до кафедр ХНУ ім. В.Каразіна, були підготовлені за спеціальністю 22.00.04 — спеціальні та галузеві соціології.

Відповідно до затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року (№ 423) Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, та згідно з Наказом Вищої атестаційної комісії України від 11.05.2007 (№ 285) пункт про призначення провідної установи для попереднього розгляду дисертації був скасований. Таким чином, частину дисертацій у 2007 році було захищено із зазначенням провідної установи, а частину — ні.

Таблиця 6

**Розподіл захищених дисертацій за провідними установами
(n = 343, до 2007 р.)**

<i>Провідна установа</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	73	21,3
Інститут соціології НАН України	65	19,0
Харківський національний університет ім. В.Каразіна	34	9,9
Одеський національний університет ім. І.Мечнікова	25	7,3
Львівський національний університет ім. І.Франка	23	6,7
Дніпропетровський національний університет ім. О.Гончара	18	5,2
Національний університет “Києво-Могилянська академія”	15	4,4
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого	14	4,1
Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана	12	3,5
Харківський національний університет внутрішніх справ України	10	2,9
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.Сковороди	6	1,7
Інститут філософії НАН України ім. Г.Сковороди	6	1,7
НТУ “Харківський політехнічний інститут”	4	1,2
Український НДІ проблем молоді	4	1,2
Національний фармацевтичний університет (м. Харків)	3	0,9
Національна академія державного управління при Президенті України	3	0,9
Інститут політичних і етнополітичних досліджень НАН України	3	0,9
Інші	25	7,3

Гендерний розподіл

Серед здобувачів вчених ступенів у галузі соціологічних наук, що оприлюднювали автореферати своїх дисертацій упродовж 1990–2013 років, 215 (36,0%) чоловіків та 382 (64,0%) жінки. У 1990–1992 роках за кількістю захистів чоловіки переважали жінок (див. рис. 7). Наступного, 1993 року жінки “зрівняли рахунок”, а згодом випередили чоловіків і в подальшому нерівномірно нарощували свою кількісну перевагу над ними. Із середини 2000-х років зауважена перевага жінок стала безперечною, а на початку 2010-х — абсолютною. Понад те, в останні роки спостережено неухильне скорочення кількості авторефератів, оприлюднених чоловіками. Загалом гендерні особливості розвитку соціологічної спільноти України упродовж 1990–2013-х років свідчать про її невпинну фемінізацію. Втім, за кількістю захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора соціологічних наук кількісну перевагу поки зберігають чоловіки (див. рис. 8).

Наразі наявна більш ніж подвійна кількісна перевага жінок за кількістю захистів кандидатських дисертацій. З часом можна очікувати й появи дедалі більшої кількості здобувачів наукового ступеня доктора соціологічних наук із чисельнішого середовища кандидатів соціологічних наук жіночої статі.

Втім, ця очікувана тенденція може неоднаково зреалізуватися в межах різних соціологічних спеціальностей, адже на даний момент гендерні диспропорції у цих межах різняться (див. рис. 9).

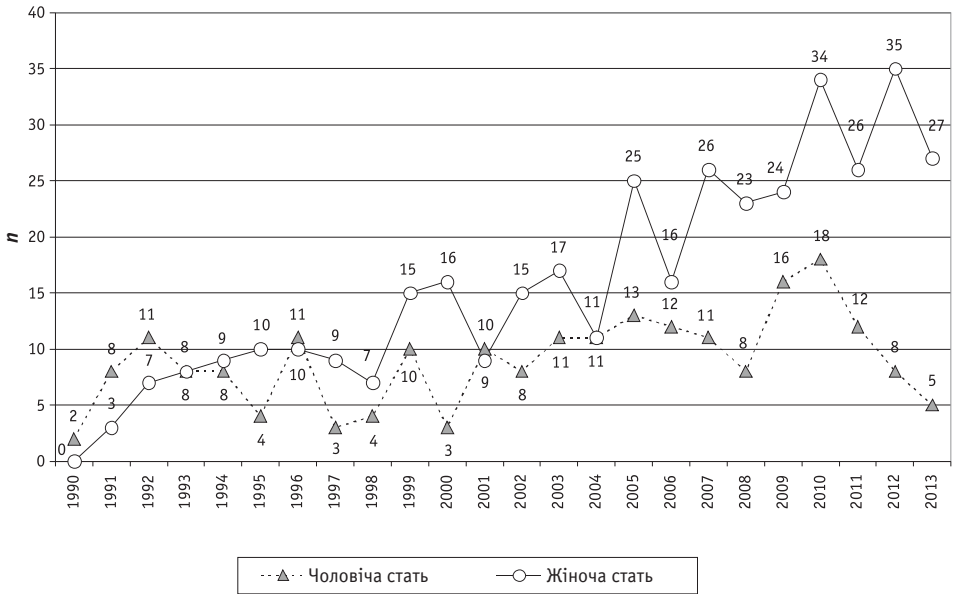

Рис. 7. Динаміка оприлюднення в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів із соціології, розподіл за статтю здобувача, n

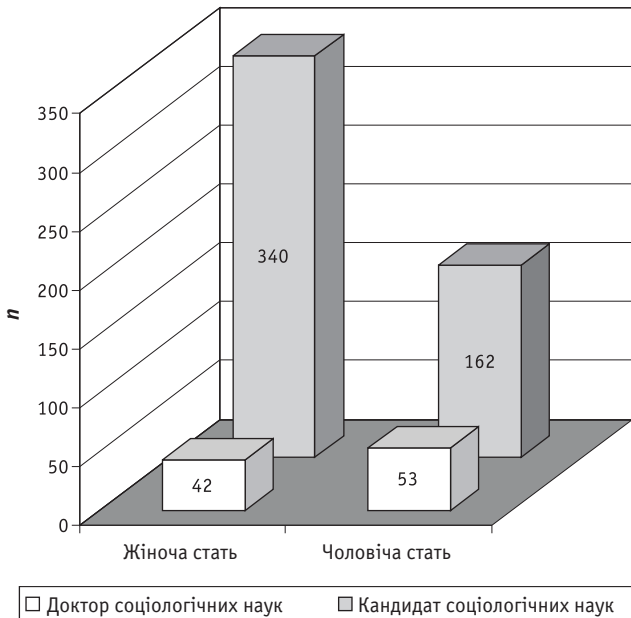

Рис. 8. Розподіл оприлюднених в Україні авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора соціологічних наук за статтю здобувачів, n

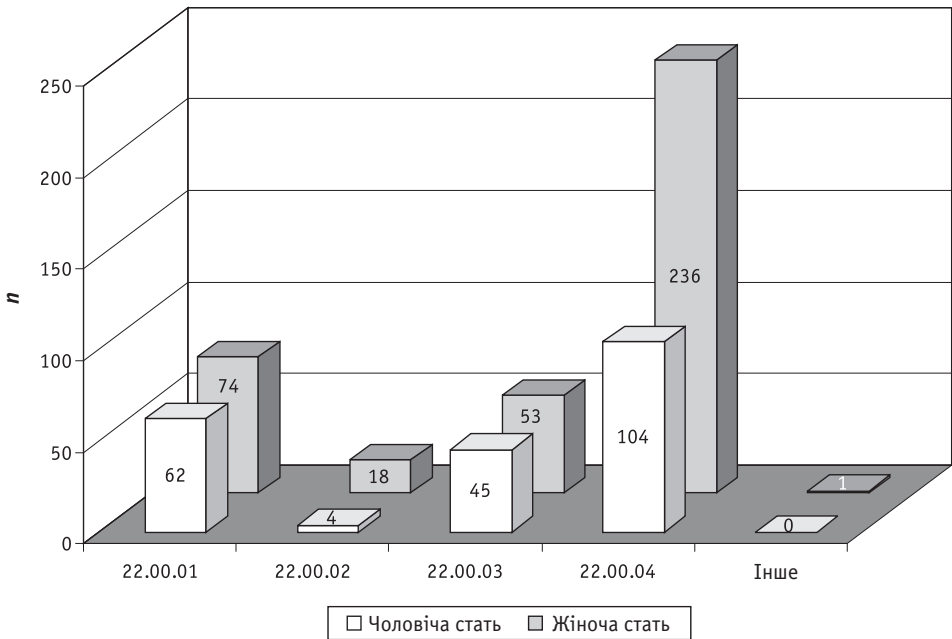

Рис. 9. Розподіл оприлюднених в Україні авторефератів дисертацій за соціологічними спеціальностями та статтю здобувачів, *n*

Порушення гендерного паритету на користь здобувачів жіночої статі в контексті захистів дисертацій за спеціальностями “Теорія та історія соціології” і “Соціальні структури та соціальні відносини” виявляється значно меншою мірою, ніж у разі захистів дисертацій за спеціальностями “Методологія та методи соціологічних досліджень” і “Спеціальні та галузеві соціології”. Якщо в перших двох випадках жінки захистили на 8–12 дисертацій більше за чоловіків, то у двох останніх випадках захистів, здійснених жінками, було більше приблизно в 2–4 рази. Таким чином, швидкість та інтенсивність фемінізації різних соціологічних спеціальностей відмінні.

Цьому процесу різною мірою сприяють спеціалізовані вчені ради різних установ (див. табл. 7). Жінки порівняно із чоловіками захистили більш ніж удвічі дисертацій на засіданнях спеціалізованих вчених рад ХНУ ім. В.Каразіна, Запорізького КПУ та Донецького ДУУ. Натомість найменше відхилення від гендерного паритету у захистах дисертацій в ІС НАН України. Імовірно, тут певною мірою дається взнаки те, що ця установа є науково-дослідницьким підрозділом НАН України. Натомість решта установ, де функціонують спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій із соціології, є вищими навчальними закладами. Не виключено, що на їхніх вчених радах переважно захищаються здобувачі з числа науково-педагогічних працівників ВНЗ або осіб, які планують власну кар’єру в галузі соціально-гуманітарної освіти. Останню теж не обминула фемінізація. Втім, це загальносуспільна тенденція, що виявляє себе і в інших сферах життя та діяльності.

Таблиця 7

**Розподіл за статтю здобувачів оприлюднених в Україні
авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів
із соціології за місцем захисту, *n***

Стать здобувача	Місце захисту						
	ІС НАН України	ХНУ ім. В.Каразіна	КНУ ім. Тараса Шевченка	Харківський НУВС	Запорізький КПУ	Донецький ДУУ	НПУ ім. М.Драгоманова
Чоловіча	82	54	36	21	19	1	2
Жіноча	98	125	68	35	47	4	3
Загалом	180	179	104	56	66	5	5

Висновки

Виконання дисертаційних робіт переважно сконцентроване в освітніх та наукових закладах Києва, Харкова, Запоріжжя, Дніпропетровська, Одеси і Львова. За кількістю здійснених публічних захистів дисертацій лідерство утримують спеціалізовані вчені ради в Інституті соціології НАН України, Харківському національному університеті ім. В.Каразіна та Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка. Якщо брати до уваги географічний чинник, то загалом виокремлюються два головні осередки відтворення соціологічної спільноти — Київ і Харків. Помітною тенденцією є те, що у рейтингу наукових керівників (консультантів) за кількістю захищених дисертацій переважають науковці навчальних закладів цих міст.

Упродовж більш ніж двадцяти років кількість захищених дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата/доктора соціологічних наук за напрямом “Соціологічні науки” сягнула близько шести сотень. Наприкінці 2010-х українська соціологічна наукова спільнота за загальною кількістю кандидатських дисертацій наблизилася до оптимальних меж свого розвитку. Але водночас переважна більшість представників зазначеної спільноти наразі ще не досягли граничних статусних щаблів — здобуття наукового ступеня доктора соціологічних наук.

Аналіз виявив диспропорції соціологічної наукової спільноти України за фаховою структурою та гендерним розподілом. Упродовж часу спостережень соціологічна спільнота України приросла фахівцями з докторським ступенем більшою мірою із спеціальностей “Спеціальні та галузеві соціології”, “Теорія та історія соціології” і “Соціальні структури та соціальні відносини”, ніж за спеціальністю “Методологія та методи соціологічних досліджень”. Гендерні особливості розвитку соціологічної спільноти України упродовж 1990–2013-х років свідчать про її невинну фемінізацію. Від середини 2000-х років переважання жінок за кількістю захистів стало безперечним, а на початку 2010-х — абсолютним. Особливо це стосується вищих навчальних закладів.

Джерела

- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1998. — № 1. — С. 274–278.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1999. — № 1. — С. 218.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2000. — № 1. — С. 189–190.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2001. — № 1. — С. 194–195.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — № 1. — С. 217–218.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2003. — № 1. — С. 196–197.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2004. — № 1. — С. 190–191.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2005. — № 1. — С. 207–208.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 1. — С. 208–210.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 1. — С. 201–202.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 1. — С. 244–246.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2009. — № 1. — С. 204–206.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2010. — № 1. — С. 216–218.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2011. — № 1. — С. 175–178.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2012. — № 1. — С. 181–183.
- ВАК України інформує... // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2013. — № 1. — С. 182–184.

Перелік спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (Затверджений Наказом Вищої атестаційної комісії України № 377 від 23.06.2005 р.) // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. — 2005. — № 9. — С. 3–18.

Резнік В. Українська соціологія після 1991 року / В. Резнік, О. Резнік // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2004. — № 3. — С. 22–46.

Рыбишун А. Украинская социология. Традиции, факторы, ориентиры развития (советский и постсоветский периоды). — Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010. — 222 с.

Соціологічне знання та влада: суперечливі взаємовідносини соціологічних досліджень і політичної практики. — К. : СтилоС : Фоліант, 2005. — 254 с.